

# ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1953



Ε.Τ. ΚΑΡΑ  
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1953



# ΤΟ ΘΑΛΑΣΣΙΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

(ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΟ ΜΥΘΟ ΕΝΟΣ ΑΠΟΣΤΑΤΗ)

Πατρίδα μου είναι το Αϊβαλί της Ανατολής, στα παράλια της Αιολίδας. Ήταν μια άπιστευτη πολιτεία γεμιτζήδων, παλικαριών και νοικοκυραίων που άνθουσε μές στην Τουρκιά σε λεύτερη πολιτεία έλληνική. Τούρκους δέν είχαμε έξόν έναν κατή και κάτι μισθοφόρους της Πόρτας που βάζανε τὰ δυνατά τους νὰ φαίνονται πώς είναι έξουσία, όμως τρέμανε νὰ τὰ βάλουμε μὲ τούς κοντραμπατζήδες μας και ὄλο κάναν πώς δὲ βλέπαν τίποτα. Ἐτσι ἡ πολιτεία μας ἦταν αὐτοκυβέρνητη, διοικούσανε οἱ γερόντοι μας τὰ κοινά. Εἶχαμε δ-ραμα τὴν Ἑλλάδα, και σὶ εἰκονοστάσι, πίσω ἀπ' τὰ εἰκονίσματα, οἱ πατέρες μας φυλάγανε τὰ λαχεῖα μὲ τὴν εἰκόνα τῶν βασιλικῶν караβιῶν που τὰ παίρνανε ἀπ' τὸν Καβάση τοῦ Προξενείου μας πληρώνοντας μὲ τὸ παραπάνω τὴν ἀξία τους, λέγοντας πώς ἔτσι βοηθᾶνε τὰ καράβια που θὰ ἔρχονταν νὰ μᾶς λευτερώσουν.

Σὰν ἀρχισα νὰ μεγαλώνω ἔμαθα γιὰ δυὸ παράξενες ἱστορίες που εἶχαν γίνει παραμῦθι και θρύλος, περνώντας ἀπὸ τούς παλαιότερους στοὺς νεώτερους. Ὁ ἓνας ὁ θρύλος ἦταν γιὰ ἓναν ρασοφορεμένο, παπα-Οἰκονόμο τ' ὄνομα. Ὁ ἄλλος ἦταν πάλι γιὰ ἓναν ρασοφορεμένο, ἀνδρα σπουδαῖο, Θεόφιλον Καῖρη λεγόμενον, και γιὰ ἓνα σχολειὸ σπουδαῖο τοῦ καιροῦ τοῦ πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση, γιὰ τὴν Ἀκαδημία τῶν Κυδωνιῶν. Αὐτὸς ὁ παπα-Οἰκονόμος εἶχε βρεῖ, λέει, μιὰ νύχτα τρικυμίας, ναυαγὸ, ἓναν Τούρκο ζαμπὶτ στα καράβια τοῦ Σουλτάνου που τὰ εἶχε καταναυμαχήσει ὁ Μόσχοβος στὸν Τσεσμέ. Ὁ χριστιανὸς ἔσωσε τὸν Τούρκο, τοῦ γιάτρεψε τὶς πληγές, τὸν ἔθρεψε, κ' ὕστερα τὸν βοήθησε νὰ φύγει. Περάσαν χρόνια, κ' ὁ Τούρκος ἐκείνης τῆς νύχτας τῆς τρικυμίας ἔγινε Μεγάλος Βεζύρης. Ὁ παπα-Οἰκονόμος σηκώθηκε, πῆγε και τὸν βρῆκε στὴν Πόλη, και τοῦ γύρεψε νὰ βοηθήσει τὴν πατρίδα του που ὑπόφερνε, νὰ τῆς λιγοστέψει ἀπ' τὰ βάσανα τῆς σκλαβιάς. Κι' ὁ Μεγάλος Βεζύρης πρόσταξε κ' ἔγινε ἓνα φερμάνι που ὄριζε πώς στὴν πατρίδα μας κανένας Τούρκος δέν εἶχε τὸ ἐλεύθερο νὰ μένει. Τὴν πολιτεία θὰ τὴν κυβερνοῦσαν οἱ χριστιανοὶ γερόντοι. Κι' ἂν καμιά φορά ἤθελε νὰ περάσει μέσα

ἀπ' τὸ δρόμο τῆς κανένας Τούρκος πασᾶς ἔπρεπε νὰ βγάλει τὰ πέταλα ἀπ' τ' ἄλογό του. Ἡ πολιτεία θὰ πληρώνε κάτι γρόσια στοὺς Ντοβλέτι και θὰ ἦταν λεύτερη.

Μ' αὐτὸ τὸ φερμάνι στα χέρια του ὁ καλόγερος γύρισε στὴν πατρίδα μας, ἔγινε προεστὸς, και κυβέρνησε τὸν τόπο και τὸν ἀνάστησε και τὸν ἔκαμε καρφὶ στα μάτια ὄλης τῆς Ανατολής. Ἐχτισε σχολειὰ σπουδαῖα, ἔχτισε τὴν «Παναγία τῶν Ὀρφανῶν» και τὴ στόλισε μὲ ἀμβωνα «ἐκ βάθρων ἐξ ἐβένου, ἐλέφαντος και ὀστράκων τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης». Ἐδωσε ἄσυλο σ' ὄλους τούς Ἑλληνες που ἀπ' τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, ἀπ' τὴν παλιά Ἑλλάδα, καταφεύγανε στὴ λεύτερη πολιτεία του. Ἀρμάτωνε ἀνθρώπους του και πῆγαινε νὰ χτυπήσει τὸ ἀδικο που κάθε φορά γινόταν στοὺς χριστιανούς τούς ἔξω ἀπ' τὴν πολιτεία του ἀπ' τούς τυράννους τους. Και σὰν πέθανε, ὁ πιὸ φοβερὸς ἐχτρός του, ὁ ντερε-μπέης τῆς Πέργαμος σηκώθηκε και πῆγε στοὺς Αἰβαλί, πρόσταξε νὰ τὸν ξεθάψουν, και σὰν εἶδε τὸ πτώμα του, ἔκλαψε στὴ μνήμη τοῦ ἐχτροῦ του.

Αὐτὸς ἦταν ὁ ἓνας θρύλος που ἄκουσα παιδί στὴν πατρίδα μου. Ὁ ἄλλος ἦταν γιὰ τὴν Ἀκαδημία και γιὰ τὸν Καῖρη.

Αὐτὴ ἡ καθαρὴ χριστιανικὴ πολιτεία τῶν γεμιτζήδων και τῶν ψαράδων εἶχε βαλθεῖ φαίνεται μὲ τὰ καλά τῆς, πρὶν ἀπ' τὸ 21, νὰ κάμει ἐκεῖνο τὸ κομμάτι τῆς Αἰολικῆς Γῆς κέντρο σπουδαῖο πνευματικὸ που νὰ βοηθήσει τὸν Ἀγώνα, τὸ ξύπνημα τοῦ ἑλληνισμοῦ, τὸ δεσμὸ μὲ τὸ παρελθόν του. Ἐτσι ἔγινε ἡ Ἀκαδημία τῶν Κυδωνιῶν. Φαίνεται πώς ἦταν ἀπίστευτο τοῦτο τὸ φῶς μὲς στοὺς σκοτάδι τῆς σκλαβιάς, μὲς στὸν καιρὸ τοῦ μίσους. Ὅλοι οἱ ξένοι ταξιδιωτὲς που ταξιδεῦαν κατὰ τὴν Ἀνατολὴ ἐκείνους τούς καιρούς, ἀρχές τοῦ δέκατου ἔνατου αἰῶνα, στέκαν ξαφνιασμένοι και καταγράφαν στα ὁδοιπορικά τους γιὰ τὸ ἀπίθανο τοῦτο σχολειὸ δπου ρασοφορεμένοι σοφοὶ διδάσκανε «Μαθηματικά, Φιλοσοφίαν, Φυσικὴν και Ἀστρονομίαν», διδάσκανε τὴν «κίνησιν τῆς γῆς και τὴν πληθὺν τῶν κόσμων».

Σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο σχολειὸ, κάποτες οἱ Αἰβαλιῶτες φέρανε, λέει, κ' ἓναν νη-

σιώτη ἀπὸ τὴν Ἄντρο— τὸν λέγανε Θεόφιλο Καίρη. Ζοῦσε στὸ Ἀἶβαλί, τέλη τοῦ δέκατου ὄγδοου αἰώνα, ἕνας θεῖος τοῦ Καίρη, παπὰς στὸν Ἄι· Γιώργη, Σωφρόνιος Καμπανάκης τ' ὄνομα. Ὁ θεῖος φώναξε τὸν ἀνιψιό του, παιδί ἀκόμα, καὶ τὸν βάσταξε κοντά του νὰ μάθει γράμματα. Τὸν ἔβαλε ὑπρέτη σ' ἕνα νοικοκυρόσπιτο τοῦ Ἀἶβαλιού, στοῦ Χατζῆ Διαμαντῆ, νὰ βγάζει τὸ ψωμί του, καὶ κοντὰ σ' ἄλλα νὰ μαθαίνει καὶ γράμματα. Ὁ Θωμᾶς Καίρης—καταπῶς λεγότανε ὁ μικρὸς πρὶν βάλει τὸ ράσο—ἔπεσε τότε πλάι σὲ δασκάλους ξακουστούς, τὸν Σαράφη, τὸν Βενιαμὶν τὸ Λέσβιο. Μυαλό ξύπνιο, ἀνήσυχο, θαλασσινό, ἄρχισε νὰ κατατρώγει τὰ βιβλία, νὰ ξαγρυπνᾷ σκυμμένος ἀπάνω τους, νὰ φεύγει ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια τῶν ὄσων τοῦ λέγανε τὰ βιβλία καὶ οἱ ἄνθρωποι, νὰ θέλει νὰ μπεῖ πιὸ βαθιά, νὰ ἔχει ἀγωνία. Κάτι ἀρχοντονοικοκυραῖοι Ἀἶβαλιῶτες εἶδανε τὴ φωτιά πού ἔκαιγε τὸ παιδί, βάλανε τὸ χρῆμα πού χρειαζόταν, τὸ στείλανε στὸ μεγάλο κόσμο, στὴν Ἑσπερία, νὰ σπουδάσει. Ἔτσι ὁ μικρὸς νησιώτης τῆς Ἄντρος βρέθηκε στὴν Πίζα, στὸ Παρίσι, σπουδάζοντας μαθηματικά, φιλοσοφία, φυσικά, φυσιολογία. Ἐκεῖ, στὸ Παρίσι, γνώρισε τὸν Κοραῆ. Σὰν γύρισε, οἱ Ἀἶβαλιῶτες οἱ προεστοὶ τὸν βάλανε νὰ διδάξει στὴν Ἀκαδημία τους. Στὶς μέρες του αὐτῆ ἡ Ἀκαδημία τῆς πολιτείας τῶν γεμιτζήδων καὶ τῶν ψαράδων ἔγινε αὐτὸ πού εἶχανε νὰ τὸ λένε ἀπὸ στόμα σὲ στόμα σ' ὅλη τὴν Ἀνατολή καὶ στὴ δουλωμένη Ἑλλάδα: ἔγινε θρύλος. Τί διδάσκανε στὸ ἀπίθανο αὐτὸ σχολεῖο; Διδάσκανε βέβαια φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικά, καὶ «τὴν κίνησιν τῆς γῆς καὶ τὴν πληθὺν τῶν κόσμων». Δὲν τοὺς ἔφτανε. Πήρανε κ' ἕναν Γάλλο, Μπουσσάρ τὸ ὄνομα, νὰ μαθαίνει στοὺς σπουδαστὲς εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν καὶ τὴν γαλλικὴν! Ἕνας τοῦρκος εἶδε μιὰ μέρα τὸν εἰρημένον Μπουσσάρ νὰ δίνει στοὺς μαθητὲς του, στὸ μάθημα τῆς μουσικῆς, τὸ ρυθμό. Πάει καὶ λέει στὸν Ἄγᾶ: «Ἀλλάχ, πράματα φοβερὰ χαζιρεύουνε ἐκεῖ πέρα οἱ χριστιανοί! Ὁ δάσκαλος μαθαίνει στὰ παιδιὰ παραγγέλματα στρατιωτικά!» Λοιπὸν ὁ μουσικοδιδάσκαλος ἔφυγε κακὴν κακῶς. Δὲν τοὺς ἔφτανε αὐτό, τῶν Ἀἶβαλιωτῶν, βαλθήκανε νὰ ἀναστήσουν στὸ Ἀἶβαλί καὶ τὴν τραγωδία τὴν Ἀττικὴ! Παίξανε τὴν «Ἐκάβη», παίξανε τοὺς «Πέρσες» μὲ κλειστὲς τὶς πόρτες καὶ τὰ παράθυρα γιὰ νὰ μὴν τοὺς πάρουν μυρουδιά οἱ τοῦρκοι. Εἶπαμε ὅλα αὐτὰ πρὶν ἀπ' τὸ 21. Δὲν τοὺς ἔφτανε κι αὐτό, βαλθήκανε ν' ἀναστήσουν καὶ τὴ γλῶσσα τὴν ἀρχαία. Τὰ βάλανε κάτω οἱ σπουδαστὲς τῆς Ἀκαδημίας κι εἶπανε νὰ μὴ μιλᾶνε πιά τὴν γλῶσσα τὴ νέα, μόνο τὴν παλιά, καὶ ὄρισαν καὶ τὶς ποινὲς γιὰ ὄσους δὲν κρατοῦσανε τὸ λόγο τους.

Ἴδου τὸ ψήφισμα πού ὑπογράψανε τό-

τες οἱ σπουδαστὲς τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ἀἶβαλιού, τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Καίρη:

«Θεὸς ἡγείσθω παντὸς ἔργου καὶ λόγου.

#### Ψήφισμα

Ἐπὶ καθηγεμόνων Θεοφίλου, Γρηγορίου τε καὶ Εὐστρατίου, τῶν ἐν τῷ κατὰ τὰς Κυδωνίας Ἑλληνομουσείῳ σχολαρχούντων, Ἐλαφηβολιῶνος ὄγδοῦ ἀπίοντος, οἱ ὑπογεγραμμένοι εἶπομεν.

Ἐπειδὴ τὴν μὲν πατρώαν ἀναλαβέσθαι φωνὴν, τὴν δὲ χύδην καὶ ἀγοραίαν ὡς παντὴ ἀνοίκειον ἡμῖν τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων ἀπογόνοις παντὶ τῷ θυμῷ ἀπόσασθαι ἐφιέμεθα, δεδόχθαι πᾶσιν ἡμῖν νόμον εἰσενεγκεῖν τόνδε, ὡσθ' ἠνίκα ἂν συνῶμεν ἑλληνοιστὶ πάντα ἡμᾶς συνδιαλέγεσθαι καταναγκάζειν.

#### Νόμος

Ἐπιμελεῖσθαι ἕκαστον Ἑλληνοιστὶ ὄσον οἶον τε συνδιαλέγεσθαι ὅς δ' ἂν μὴ ἐθέλη τοῦτο, σελίδα ὁμηρικὴν ἐνώπιον ἡμῶν ἱστάμενος ἀπαγγέλλειν ἀποτισάτω τίμημα».

Κι ἀκολουθοῦσαν οἱ ὑπογράφες μὲ τὰ ὀνόματα τῶν σπουδαστῶν ὅλα ἀλλαγμένα γιὰ νὰ γίνουν κι αὐτὰ ἀρχαία: ὁ Μεθόδιος εἶχε γίνει Διογένης, ὁ Χαραλάμπης εἶχε γίνει Παισαύνης, ὁ Τζάνος εἶχε γίνει Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Κωστῆς κατέληξε Χαβρίας!

Σπουδαῖο στάθηκε τὸ ἔργο τοῦ Καίρη στὴν πατρίδα μου τὴ χαμένη, στὸ Ἀἶβαλί. Ἀπ' τὰ χέρια του κι ἀπ' τὴν πατρίδα μου ξεκινούσαν δασκάλοι φωτισμένοι, ποτισμένοι μὲ τὸ πάθος τῆς γνώσης καὶ τὴ λατρεία τῆς Ἑλλάδας, γιὰ νὰ σκορπίσουν σ' ὅλες τὶς ἄκρες τοῦ ὑπόδουλου Γένους, νὰ φέρουν τὸ φῶς καὶ νὰ ξυπνήσουν τὶς συνειδήσεις γιὰ τὴν Ἀνάσταση καὶ τὸ σηκωμὸ τοῦ Γένους. Ὁ Καίρης εἶχε ἀγαπήσει τὴν πατρίδα μου σὰ δεύτερη πατρίδα του. Εἶχε φέρει ἐκεῖ τὴ μάνα του καὶ τὶς ἀδερφές του. Ἐκεῖ, στὸ Ἀἶβαλί, μῆκε στὸ μυστικὸ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἀπ' τὸν Ἀριστείδη Πῶπ, στὰ 1819. Κι ἀπὸ κεῖ, ὅταν ἡ πατρίδα μου καταστράφηκε, ἔφυγε γιὰ νὰ πάει νὰ δουλέψει τὴν Ἐπανάσταση στὴν ξενιτεμένη Ἑλλάδα, κ' ὕστερα, παλεύοντας μὲ τὴν ἀγωνία του καὶ μὲ τὸ πάθος του γιὰ τὴ Γνώση, νὰ χτυπηθεῖ μὲ τὴν Ἐκκλησία καὶ νὰ βρεῖ τὴν αἰωνιότητά του.

Οἱ Ἀἶβαλιῶτες δὲν τὸν ἀπολημονήσανε. Τὸν παρακολουθοῦσαν στὸν κατατρεγμὸ, τὸν συμπονούσανε. Εἶχε ἀφήσει πίσω του καὶ πιστοὺς στὶς ἰδέες του, «Καίριζοντας». Ὁ Νικόλαος Σαλτέλλης, συγγραφεὺς τοῦ «Κυδωνιάτου», λόγιος σπουδαῖος στὸ Ἀἶβαλί, ἔγραφε στὴν Εὐανθία, τὴν ἀδερφή τοῦ Καίρη μὲ τὴ γοητευτικὴ του γλῶσσα:

Ἐν Κυδωνίαις τῇ 12 Ἰουνίου 1840  
Δι' Ἄνδρον

Κυρία Εὐανθία,

Ἄν τὰ πρὸς ἡμᾶς αἰσθήματά Σας δὲν ἐμειώθησαν, πιστεύσατε ὅτι καὶ τὰ ἰδικά μου καὶ τὰ τῶν περὶ ἐμὲ πρὸς Ὑμᾶς διετηρήθησαν ἀκέραια ἐπίσης.

Ἄν ὑπῆρξαν καρδίαι αἰτινες ἐτραυματίσθησαν διὰ τὴν καταδίωξιν τοῦ φιλοσόφου Διδασκάλου, ἂν ὑπῆρξαν ψυχὰι αἰτινες ἐθρήνησαν τὸ ἀγαπητὸν καὶ πολυπαθὲς ἔθνος μας διὰ τὴν μεγάλην ταύτην συμφορὰν του, αὐτῶν μία ὑπῆρξε καὶ ἡ ἰδική μου. Ἐθλιβόμην, ἀλλ' ἐρριμμένος ἀπὸ τὴν μοῖραν εἰς ἀφανῆ τῆς γῆς γωνίαν, τί ἡδυνάμην νὰ πράξω ἄλλο παρὰ νὰ τήκωμαι καὶ νὰ σιγῶ;

Ἄλλ' ἄς ἐλπίζωμεν, κυρία Εὐανθία, καὶ ἄς παρηγορούμεθα. Δὲν θέλει βραδύνει ἡ λύτρωσις τοῦ Θεοφίλου· τὸν ζητεῖ τὸ ἔθνος, τὸν ζητεῖ ἡ φιλοσοφία· καὶ ὁ αἰὼν οὗτος εἶναι τῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἔθνων.

Ὅσακις τὸν γράφετε προσφέρετέ του, παρακαλῶ, τὰ ἐκ βάθους ψυχῆς σεβάσματά μου καὶ ὄλων τῶν περὶ ἐμὲ. Βεβαιώσατέ τον ὅτι εἰς τὰ μέρη ταῦτα, τὰ ὁποῖα μασιτίζει ἡ θεοκρατία, μυριάδες μυστικῶν εὐχῶν ἀναπέμπονται ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τὸν Ὑψιστον.

Τὴν κυρίαν Ἀνεζάκην, τὴν κυρίαν Αἰσυμνίαν, προσκυνῶ πανοικεῖ. Σᾶς προσκυνῶ καὶ ὑποσημειοῦμαι.

Φίλος Σας διὰ παντός  
Ν. Δ. Σαλτέλλης»

«Μυριάδες μυστικῶν εὐχῶν ἀναπέμπονται ὑπὲρ αὐτοῦ». Δὲν εἶχε ἄδικο ὁ συγγραφέας τοῦ «Κυδωνιάτου». Ἐβδομήντα πέντε χρόνια ἀργότερα, παιδί στὸν ἴδιο τόπο βρήκα, κ' ἐγώ, μόλις ἄρχισα νὰ καταλαβαίνω τὸν κόσμον, νὰ ζεῖ ἡ ἀγάπη, τὸ παραμῦθι καὶ ὁ θρύλος γι' αὐτὸν τὸ ρασοφόρο νησιώτη, ψυχὴ περήφανη καὶ πεισματάρη, μὲ ματιὰ δυνατὴ καὶ μὲ ἀγρύπνια, πού θέλοντας νὰ πλησιάσει ὅσο γίνεται πρὸς τὸ Θεὸ τὰ ἔβαλε καὶ μὲ τὸ Θεὸ καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους ὥσπου οἱ ἀνθρώποι, καθὼς ἦταν πᾶνω ἀπ' τὰ μέτρα τους, τὸν ἀφανίσανε.\*

\* \* \*

Δὲν μπορῶ, ἀναγνώστη, νὰ πάω πιά στὴ χαμένη πατρίδα μου νὰ ξαναζήσω, μεγάλος τώρα, αὐτὸν τὸ θρύλον. Γι' αὐτὸ τραβῶ στὸ Ἀρχιπέλαγον, νὰ βρῶ, στὴν Ἄντρο, τίς ρίζες του.

Φυσᾶ δυνατὸ μελτέμι. Πάντα ἔχει ἐδῶ κύμα γερὸ, πού τὸ φέρνει ἀνοιχτὰ ἀπ' τὸ στενὸ ἀνάμεσα Τῆνο καὶ Ἄντρο. Ὁ ἥλιος στραφτοκοπᾶ πᾶνω στὸ κύμα καθὼς πολεμῶ νὰ γαντζωθῶ στὸ μισορημαγμένο πέτρινο γεφύρι πού δένει τὴν Ἄντρο μὲ τὸν ἐνάλιον βράχον, μὲ τὸ βενετσιάνικο κάστρο τῆς τὸ κυματοχαρές. Ὁ ἀγέρας

πάει νὰ σὲ πάρει, νὰ σὲ τραβήξει πρὸς τὴ θάλασσα, πού περνᾶ ἀπὸ κάτω, μόλις φτάσεις στὴν κορφή τοῦ γεφυριοῦ. Πρέπει, σερνάμενος, νὰ βασιτέσαι γερά, μὲ χέρια καὶ μὲ πόδια—σὰ νὰ πρέπει νὰ προσκυνήσεις μ' ὄλο τὸ κορμί σου τὴ γῆ, γιὰ νὰ δεχτεῖ νὰ μὴ σ' ἀφήσει. Τί ἔρημο πού εἶναι, τοῦτο τὸ καλοκαιρινὸ πρῶινό, τὸ κάστρο τοῦ Μαρίνου Δάνδολου! Τὰ μπιντένια του γκρεμισμένα ὄλα, οἱ πολεμίστρες του, οἱ πύργοι του, οἱ βίγλες του,—ὄλα ρημαγμένα. Μοναχὰ οἱ πράσινες ρίζες τῶν βράχων. Δαρμένες ἀπ' τὸ πέλαγο, φαγωμένες, σὰ νὰ τίς δάγκανε τόσους αἰῶνες τὸ νερό. Ἴχνος, τίποτα, ἀπ' τὰ κανόνια. Ἴχνος, τίποτα, ἀπ' τὸ πράσινο παλάτι τοῦ κάστρου τῆς Φιορέντζας τῆς περικαλλοῦς. Μοναχὰ ἕνας σκοτεινός, ἀνεμοδαρμένος, ἀμορφος ὄγκος ἀπὸ πέτρα καὶ χῶμα—ἕνα κομμάτι ἀπ' τὸν τοῖχο τοῦ πύργου. Ἐνα χελιδόνι μπῆκε μιὰ στιγμή μὲς στὴν κουφάλα του—φοβήθηκε κι' αὐτὸ τὴν ἐρημιὰ, χίμηξε, τράβηξε πᾶνω ἀπ' τὸ πέλαγο. Ἡ γῆ εἶναι κατασπαρμένη ἀπὸ ἀγκάθι πού τὸ ἔψησε, τὸ κιτρίνισε ὁ ἥλιος, ὥσπου τὸ ἀγκάθι ἔδωσε στὴ γῆ τὸ χαρακτήρα καὶ τὸ χρῶμα του—τὴν ἔκαμε κίτρινη. Ἐρημιὰ καὶ ἀγριάδα. Καὶ ἡ βουὴ τοῦ πελάγου, καὶ ἡ σιωπὴ. Τόσο πάθος τοῦ καιροῦ τῶν Βενετσιάνων στὸ Αἶγαίο, τόσο αἷμα, τόσες δολοπλοκίες, τόση ἀγωνία—ὄλα γινῆκαν στάχτη. «Τὸ Δουκάτον τοῦ Αἰγαίου ἀντιπαρῆλθε διὰ παντός ἀνόμνητον καὶ ἀθρήνητον», σημειώνει ὁ ἱστορικός. Ὑποτάχτηκε κι' αὐτὸ στὸν πανάρχαιο νόμο: οἱ βάρβαροί σ' αὐτὴ τὴ γῆ νὰ συνθηκολογοῦνε πάντα, αὐτὴ ἡ γῆ νὰ τοὺς ἀποβάλλει, στὸ τέλος, πάντα. Μοναχὰ λίγη σκόνη στοὺς χαμένους τάφους τους. Τίποτα ἄλλο.

Ὅμως καθὼς κάνω νὰ γυρίσω πίσω καὶ νὰ συρθῶ πάλι ἀπάνω στὸ τόξο τοῦ γεφυριοῦ, τί χαρῶπά πού ἀκουμπᾶ τὸ μάτι σὲ ὅ,τι εἶναι ἡ μόνη αἰωνιότητα αὐτῆς τῆς γῆς! Κατεβαίνοντας, περπατώντας ἀπὸ ψηλά σὰ νὰ εἶναι νὰ προσκυνήσουνε τὴ θάλασσά τους, γράφονται τὰ σπίτια τῶν νησιωτῶν τῆς Ἄντρος. Ἐκεῖ μέσα εἶναι ἡ ψυχὴ. Μέσα σ' αὐτὰ τὰ ἄσπρα, τὰ θαλασσιά, τὰ ταπεινά σπίτια περνᾶ, ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ, τὸ πιὸ δυνατὸ, τὸ πιὸ γόνιμο πνεῦμα τοῦ ἑλληνισμοῦ: τὸ δαιμόνιο τοῦ Ἀρχιπελάγου, τὸ θαλάσσιο πνεῦμα. Ἡ ἀέναη κίνηση, ἡ ἀκατάβλητη ἔλξη πρὸς τὴ φωνὴ τοῦ ταξιδιοῦ καὶ τῆς χίμαιρας. Γιὰ νὰ ὑπάρξουμε πέρα ἀπ' τὸν ὀρίζοντα πού γράφεται στὴν ἄκρη τοῦ πελάγου. Κ' ὕστερα, σὰ φτάσουμε ἐκεῖ, ν' ἀρχίσει πάλι τὸ ταξίδι γιὰ πέρα ἀπὸ κεῖ, ὄλοένα πέρα, τίς πιὸ πολλές φορές ὅχι γιὰ σκοπὸ συγκεκριμένο, ἀλλὰ γιὰ τὴν καθαρὴ ἀγάπη, γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς γνώσης, γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς θέλησης. Μέσα σ' αὐτὰ τὰ ἄσπρα σπίτια μεγαλώνουν τὰ ἡλιοψημένα ἀγόρια κάνοντας ὄνειρα πότε νὰ ταξιδέψουν κι' αὐτὰ

\* Ν. Δ. Καρμπλιᾶ: «Ἱστορία τῶν Κυδωνιῶν».

σάν τούς πατεράδες τους. Ὁχι στίς μικρές μας θάλασσες. Μὰ στὰ μεγάλα ἀντριώτικα καράβια πού σκίζουν τὸν Ὁκεανό. Τὰ πιὸ γερά παλικάρια τῆς Ἄντρος τὸν πιὸ πολὺν καιρὸ τῆς ζωῆς τους τὸν περνᾶνε στὸν Ὁκεανό. Σμίγουν, ἀραιὰ καὶ πού, μέ τις γυναῖκες τους ἅμα τύχει ἡ Ἑλλάδα νὰ βρεθεῖ στὸ δρόμο τῶν καραβιῶν τους. Κ' ὕστερα οἱ γυναῖκες ἀρχίζουν πάλι νὰ τοὺς περιμένουν ἐτοιμάζοντας τοὺς γιούς τους. Τίς νύχτες, σὰ βουίζει τὸ πέλαγο, οἱ μανάδες κάθονται καὶ λένε στὰ παιδιὰ τους, γιὰ νὰ τ' ἀποκοιμίσουνε, ἱστορίες γιὰ κουρσάρους καὶ γιὰ φαντάσματα, γιὰ τὸ πέλαγο καὶ γιὰ τὴν καρτερία, γιὰ τὴν ἐλπίδα καὶ γιὰ τὴ δύναμη, γιὰ τὸ θεριὸ τῆς θάλασσας, γιὰ τὴ Γοργόνα τὴν Κυρά μας καὶ γιὰ τὴν πίστη. Τοὺς λένε γιὰ ὅ,τι στάθηκε ἡ μοίρα τους καὶ ἡ μοίρα τῶν δικῶν τους μανάδων. Καὶ τοὺς μαθαίνουνε νὰ ξαγρυπνοῦν γυρεύοντας καὶ περιμένοντας.

Καθὼς κοιτάζα ἀπ' τὸ γυμνὸ βράχο τὰ σπίτια τῶν γεμιτζήδων τῆς Ἄντρος ὅπου ζοῦσε ἡ ψυχὴ της, ξεχώρισα τὰ χαλάσματα καὶ τοῦ δικοῦ του τοῦ σπιτιοῦ, ἐκεῖ ὅπου γεννήθηκε ὁ Καίρης. Καὶ τότε δένοντας τὰ σπίτια καὶ τὸ πέλαγο καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴ μοίρα τους, κατάλαβα πὼς ἦταν τὸ ἴδιο τὸ δαιμόνιο τὸ θαλασσινὸ πού δυνάστεψε κι αὐτόν, ὀρίζοντας τὴ μοίρα του. Τίποτ' ἄλλο. Ἄκουσε κι ὁ Καίρης τὴν ἴδια φωνὴ πού ἀκούγανε οἱ γεμιτζήδες τοῦ νησιοῦ του. Οἱ δρόμοι τους ἦταν κάπως διαφορετικοί. Ὁμως ἡ καρδιὰ χτυποῦσε τοὺς ἴδιους χτύπους. Τί ἄλλο, πάρε αὐτό, τὸ θαλάσσιο πνεῦμα, τὸ αἰγαιοπελαγίτικο, ἦταν πού τοῦ φώναζε ἀκατάπαυστα στίς μυστικές ὄρες τῆς μοναξιᾶς καὶ τοῦ πυρετοῦ:

«Γύρευε! Γύρευε! Γύρευε πάντα!».

Πόσοι πρόγονοι, πόση καθαρὰ αἰγαιοπελαγίτικη παράδοση — πνεῦμα παγανιστικὸ καὶ πνεῦμα χριστιανικὸ, ἀγέρας κουρσάρικος πού ποτὲ δὲ σωπαίνει κι ὀλοένα σπρώχνει πρὸς τὴ χίμαιρα καὶ πρὸς τὴ γνώση — τί κύτταρα καὶ τί δυνάμεις θαλασσινές ἦταν αὐτές πού εἶχαν συμπυκνωθεῖ μέσ σ' αὐτὸ τὸ ἱσχνὸ σαρκίο γιὰ νὰ τοῦ δώσουν αὐτὴ τὴν ἔνταση καὶ αὐτὴ τὴν ἔξαρση; Αὐτὴ τὴν ἔφεση πρὸς τὴν ταπεινωσύνη, πρὸς τὴ λυτρωτικὴ ἀποδοχὴ τοῦ Θεοῦ, ὅμως καὶ πρὸς τὴν ἀδάμαστη ἀνάγκη ἀκόμα καὶ τὸ Θεὸ νὰ τὸν ψαύσει γιὰ νὰ τὸν κατακτήσει μόνος του θριαμβευτικά; Τί φλόγα ἦταν αὐτὴ πού ἔκαιγε σ' ἐκεῖνο τὸ ἱσχνὸ σαρκίο! Βαστῶ στὰ χέρια μου μιά σπάνια μικρὴ εἰκόνα τοῦ Καίρη πού μοῦ τὴν ἔδωσε ἓνας ἀπόγονος του στὴν Ἄντρο. Τὸν παριστάνει μέσ τὸ κελλί τῆς φυλακῆς του. Εἶναι ἄνθρωπος τοῦτο τὸ ἀπίθανο πλάσμα πού κοιτᾶ ἀπ' τὴ σκοτεινὴ γωνιά του μέ μάτια φοβισμένου ἀγριμιοῦ; Εἶναι ἓνα παράξενο τριχωτὸ ἀγρίμι πού τὸ στριμώ-

ξανε ἐκεῖ μέσα καὶ πού ξέρει πὼς εἶναι νὰ πεθάνει. Μέσ στὴ ματιὰ του χτυποῦνται οἱ πιὸ ἀντίθετες δυνάμεις: ἡ εὐλάβεια καὶ ἡ πονηριά, ἡ καλοκαγαθία καὶ ἡ ἀπόφαση, ὁ ἄγγελος καὶ ὁ ἀποστάτης. Εἶναι οἱ μέρες τῆς φυλακῆς στὸ Μοναστήρι τῆς Σκιάθου. «Εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ ὀμιλήσῃ μαζί του ἢ καὶ ἀπλῶς νὰ τὸν ἴδῃ — σημειώνει ὁ ἱστορικὸς Πασχάλης. Ὁ φέρων εἰς αὐτὸν τὸν ξηρὸν ἄρτον καλόγηρος ἦνοιγε τὴν θύραν κατὰ τὸ ἥμισυ, ἔβγαζεν ὀλίγον τὴν χεῖρα του καὶ ἔδιδε εἰς τὸν Θεόφιλον τὸ πινάκιον χωρὶς νὰ ἴδῃ αὐτόν, διότι ἐφοβεῖτο ὅτι θὰ κολασθῇ ἢ θὰ μολυνθῇ».

Νὰ κολάσει καὶ νὰ μιάνει ὁ Θεόφιλος Καίρης! Δέστε καὶ τούτῃ τὴν ἄλλη ὄψη τοῦ «καταραμένου». Δανείζομαι πάλι ἀπ' τὸν ἱστορικὸ τοῦ νησιοῦ: «Ὁ Ἀχμέτ Ρασίμ Πασᾶς ὅστις κατέλαβεν ἐν Τουρκίᾳ ἀνώτατα ἀξιώματα, διετέλεσε δὲ καὶ Βαλῆς Ἰωαννίνων, ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἄνδρῳ παρά τῷ Καίρη. Ἦτο οὗτος υἱὸς μὲν Χριστιανῆς Χίας, ἐκ τῶν αἰχμαλωτισθεισῶν κατὰ τὴν καταστροφὴν τῆς μεγαλομάρτυρος νήσου, καὶ ἔκαλεῖτο Βασίλειος, ἀλλ' εἶχε πατέρα Τοῦρκον. Μεταβάς βραδύτερον εἰς Κωνσταντινούπολιν συνήνητσε ἐκεῖ τὸν πατέρα του καὶ παρεκινήθη ὑπ' αὐτοῦ νὰ ἀσπασθῇ τὸν Ἰσλαμισμόν. Μωαμεθανὸς δὲ γενόμενος ἀνῆλθε εἰς τὰ ὕψιστα ἐν Τουρκίᾳ ὑπουργήματα. Ἀλλὰ καὶ μωαμεθανὸς ἐξηκολούθει τρέφων ζωηρόν καὶ ἀμείωτον τὸ πρὸς τὸν διδάσκαλόν του Θεόφιλον σέβας καὶ ἐνεπνέετο ὑπὸ βαθείας πάντοτε πρὸς αὐτόν ἀφοσιώσεως Διατελῶν Βαλῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπροθυμοποιεῖτο νὰ προσφέρῃ πᾶσαν ὑπηρεσίαν πρὸς τοὺς συχνὰ καταπλέοντας αὐτόθι Ἀνδρίους ναυτιλλομένους. Μετὰ θαυμασμοῦ δ' ἐξεφράζοντο οἱ ἀπλοῖκοι ναυτίλοι περὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Τοῦρκου Πασᾶ, ὅστις ὀμιλῶν περὶ τοῦ Θεοφίλου Καίρη κατελαμβάνετο ἀπὸ τοιαύτην συγκίνησιν ὥστε τὰ μάτια του ἐγέμιζον δάκρυα καὶ λυγμοὶ διέκοπτον τοὺς λόγους του. Ἐπὶ μακρὸν δ' ἐν Θεσσαλονίκῃ ἡ παράδοσις διέσωζε τὴν μνήμην τοῦ Πασᾶ τούτου διὰ τὸν φιλοδίκαιον καὶ εὐάρεστον αὐτοῦ».

\* \* \*

Εἶναι νύχτα, καλοκαίρι, στέκουμαι σ' ἓνα βράχο τῆς Ἄντρος, κοιτάζω τὸ πέλαγο, συλλογιόμην τὸν Καίρη. Ξαφνικὰ ἀπ' τὸν ἀνατολικὸ κάβο φάνηκαν, σὰ νὰ ἔρχονταν ἀπὸ παραμύθι, σὰ νὰ ἦταν μαγεῖα τοῦ παλιοῦ καιροῦ πού πρόβελνε, τὰ φῶτα ἐνὸς μεγάλου βαποριοῦ. Κανένας δὲν τὸ περίμενε. Στὴν Ἄντρο δὲν πιάνουν τέτοια θεριά, φορτηγὰ τοῦ Ὁκεανοῦ, δὲν ἔχουν δουλειά. Λοιπὸν, τί νὰ ἦταν; Θὰ ἔρχόταν τὸ μυστηριακὸ καράβι κατὰ τὸ λιμάνι; Θὰ τραβοῦσε ἀνοιχτά; Εἶχε πάθει τίποτα ζημιά κ' ἦταν φόβος νὰ πέσει στὰ ρηχὰ; Ὁ-

χι, τίποτα ἀπ' αὐτά! Ἀντριώτικο ἦταν τὸ καράβι καὶ κατέβαινε ἀπ' τὴ Ρωσσία τραβώντας γιὰ τὸν Ἀτλαντικό. Ἀνοιχτά ἀπ' τὴν Ἄντρο περνώντας ὁ καπετάνιος ξεχώρισε τὰ ἄσπρα σπίτια, τοὺς γυμνοὺς ἔρημους κάβους, τὸ πράσινο φανάρι. Φαίνεται πὼς ὄλα γίνεται νὰ τὰ βαστάξεις, αὐτὸ ὄχι: νὰ περνᾶς ἀνοιχτά, ἢ Ἄντρος νὰ σὲ φωνάζει κ' ἐσὺ νὰ μὴν τὴν ἀκοῦς. Ἀπότομα τὸ θεόρατο καράβι ἔκαμε στροφή, ἔβαλε πλώρη γιὰ τὸ λιμάνι. Σφύριξε δυνατὰ — γέμισε ἀπ' τὴ βουή ὁ κάβος. Πῆραν τὸ μήνυμα οἱ Ἀντριώτισσες, οἱ μανάδες καὶ οἱ γυναῖκες τῶν ναυτικῶν, πῆραν στὴν ἀγκαλιά τὰ μωρά τους, μῆκαν στὶς βάρκες, ζῶσαν τὸ κατάφωτο καράβι. Μαζί τους κ' ἡ μάνα τοῦ καπετάνιου. Ἡ ἐξουσία τοῦ τόπου, ὁ κύρ λιμενάρχης, δὲν ἔδινε τὴν ἄδεια ν' ἀνεβοῦνε οἱ γυναῖκες στὸ καράβι, νὰ κατεβεῖ στὶς βάρκες τὸ πλήρωμα. Οἱ ναῦτες εἶχαν κρεμαστῆ στὴν κουπαστή, τρώγοντας μὲ τὰ μάτια τὶς βάρκες, νὰ ξεχωρίσουν τὶς φιγοῦρες. Φωνάζαν ὄνόματα, φωνάζαν οἱ γυναῖκες ὄνόματα, τὰ ὄνόματα τὰ παίρνει ὁ ἀγέρας καὶ τὸ κύμα, ἢ νύχτα ἔπαιρνε τὶς φιγοῦρες, τὶς χώνευε μέσα της.

Κ' οἱ βάρκες ὀλοένα νὰ στριφογυρίζουν γύρω στὸ καράβι. Τὰ μεγάλα κύματα πότε νὰ τὶς σηκώνουν ψηλὰ νὰ φτάνουν τοὺς ἄντρες ποὺ κρέμουνταν στὴν κουπαστή, πότε νὰ τὶς κατεβάζουν πίσω. Κ' οἱ γυναῖκες νὰ σηκώνουν ψηλὰ στὰ χέρια τους τὰ μωρά τους νὰ τὰ δοῦνε ἐκεῖ πάνω. Ἦταν χαλασμός Κυρίου, καὶ φωνὴ ζεστή τοῦ ἀνθρώπου, καί, πάνω ἀπ' ὄλα, τὸ πέλαγο ἀδιάφορο, ἢ βουή του ποὺ καλοῦσε τὴ θαλάσσια σκηνὴ νὰ τελειώσει.

Καὶ θὰ τελειωνε ἡ θαλάσσια σκηνὴ ἔτσι, μὲς στὰ κύματα, μὲ τὴν ἀγωνία καὶ μὲ τὴν πίκρα καὶ μὲ τὴν ἀρμύρα τῆς ἐλπίδας ποὺ δὲ βρῆκε λύτρωση ὅταν, ξαφνικά, ἔγινε αὐτό, ἢ λύτρωση ἦρθε ἀπρόβλεπτη μὲς ἀπ' τὰ κύματα: ἓνα μωρὸ μὲς στὴν ἀγκαλιά τῆς μάνας του, στὴ βάρκα, σκιαγμένο, εἰδοποιημένο φαίνεται ἀπ' τὰ κύματα ἄρχισε νὰ κλαίει

σπαραχτικά. Σωπάσαν οἱ φωνὲς ἀπὸ πάνω, οἱ φωνὲς ἀπὸ κάτω, οἱ ἄντρες, οἱ γυναῖκες, ὄλα σῶπασαν. Κ' ἔμεινε μονάχα αὐτὸς ὁ θρήνος τοῦ μωροῦ, καὶ τὸ πέλαγο ποὺ βογκοῦσε. Ὡσπου κ' ἡ ἐξουσία, τί νὰ κάμει, λύγισε μπροστὰ σὲ τούτη τὴ νέα φωνὴ τὴν ἀβάσταχτη. Ἦς γίνεῖ ὅ,τι θέλει, εἶπε, κι ἄς πάει ὁ νόμος κατὰ διαόλου! Πρόσταξε: «Οἱ βάρκες ν' ἀνεβοῦνε στὸ καράβι!»

Χιμῆξαν οἱ γυναῖκες ἀπάνω, χυθῆκαν ἀπὸ πάνω καὶ τὶς τράβηξαν — μανάδες καὶ γυναῖκες καὶ ἀρραβωνιστικὲς καὶ τὰ βυζανιάρικα— ὁ καπετάνιος πρόσταξε καὶ στῶσαν τραπέζι, ἀκουμπήσανε τὰ νυσταγμένα μωρὰ στὶς κουκέτες κι ἄρχισε στὸ φορτηγὸ γλέντι τρικούβεργο. Ἰσαμε τὰ χαράματα τὰ φῶτα ποὺ λαμποκοποῦσαν φέρναν ἀπ' τὸ καράβι τὸ μήνυμα τῆς χαρᾶς. Ὡσπου ἄρχισε νὰ σώνεται ἡ νύχτα, χάραζε. Καὶ τότες τὸ βαπόρι σφύριξε. Γυναῖκες κι ἄντρες φιληθῆκαν, ἀποχαιρετίστηκαν. Οἱ βάρκες πῆραν πάλι τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ, τὸ καράβι σιγὰ ἄρχισε νὰ σαλπάρει. Γιὰ λίγο ἀκούγονταν οἱ φωνὲς ἀπὸ πάνω, τὰ φῶτα λίγο ἀκόμα γυάλιζαν. Ὡσπου σιγὰ, πρὶν νὰ χαθεῖ ἡ νύχτα, κ' ἐνῶ τὸ ἄστρο τῆς αὐγῆς ζυγίζόταν ἀνατολικά, τὸ πέλαγο, τελειώνοντας τὸ αἰγαιοπελαγίτικο δειρὸ τῆς καλοκαιρινῆς νυχτιᾶς, τὰ ρούφηξε ὄλα μέσα του— τὴν ἀγάπη καὶ τὴ δύναμη, τὸ πάθος καὶ τὴν ἐλπίδα. Κι ὄλα γινήκανε ταξίδι καὶ πόνος.

\* \* \*

Αὐτὸ ἦταν τὸ θαλάσσιο πνεῦμα ποὺ πηγαίνοντας νὰ βρῶ τὶς ρίζες τοῦ Καίρη εἶδα νὰ σκέπει πάνω στὸ Αἶγαίο, καράβι πράσινο, κατάφωτο, τὴν Ἄντρο. Καὶ τότε βεβαιώθηκα πὼς σ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐδούλεψε, αὐτὸ τὸν τυράνησε, σ' αὐτὸ στάθηκε ἄξιος καὶ πιστὸς ὁ καλόγερος ποὺ εἶχε γίνεῖ γίνεῖ θρύλος τῆς πατρίδας μου τῆς Ἀνατολῆς καὶ πού, θέλοντας νὰ ὑπακούσει ὡς τὸ τέλος στὸ δαιμόνιο τοῦ Αἰγαίου, γύρεψε νὰ ψάξει ὡς καὶ τὸ σῶμα τοῦ Θεοῦ.

ΗΛΙΑΣ ΒΕΝΕΖΗΣ

